Araştırma Makalesi
Research Article

ISSN 2548-0502 söylem FİLOLOJİ DERGİSİ **2023;** *Çeviribilim Özel Sayısı:* 42-54

Rus ve Batı Ekolünde "Çeviri Normları" Kavramı: V. Komissarov versus G. Toury, A. Chesterman, C. Nord

DR. ÖĞR. ÜYESİ **NİLÜFER DENİSSOVA***

Öz

Sovyet dönemi Dilbilimsel Çeviri Kuramının doğuşu XX. yüzyılın ortalarıyla tarihlendirilir ve A. V. Fedorov, Ya. İ. Retsker gibi isimlerle bağdaştırılır. Bu araştırmacıların çalışmalarında temeli atılan dilbilim kökenli çeviri kuramı 70'li yıllardan itibaren V.N. Komissarov, A.D. Şveytser, L.S. Barhudarov gibi isimler tarafından geliştirilmiş, daha ayrıntılı ve kapsamlı hale getirilmiştir. Bu araştırma, Vilen Naumoviç Komissarov'un *Çeviri Kuramı: Dilbilimsel Bakış Açısı* (*Teoriya Perevoda: lingvistiçeskiye aspektı*, 1990) başlıklı kitabında önerdiği çeviri normu kavramını, normların sınıflandırmasını ve hiyerarşisini temel alır. Çalışmada Komissarov (1990), Nord (1991), Chesterman (1993), Toury (1995) tarafından önerilen norm nosyonları yapı ve tanım açısından karşılaştırılmış, benzerlikler ve farklılıklar saptanmıştır. Sonuç olarak normun sosyokültürel doğası bütün kuramcılar tarafından kabul edilen bir gerçek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, Batı ekolünün çeviri normuna ve genel olarak çeviriye bakışı bir derece daha kültürel ve tarihsel iken Komissarov'un norm çerçevesinin daha dil odaklı olduğu anlaşılmıştır. Başlıca fark ise çeviri-norm-eşdeğerlik ekseninde tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çeviri normu, eşdeğerlik, Komissarov, Toury, Chesterman, Nord

THE NOTION OF TRANSLATION NORMS IN RUSSIAN AND WESTERN ECOLE: V. KOMISSAROV VERSUS G. TOURY, A. CHESTERMAN, C. NORD

Abstract

The emergence of Soviet Linguistic Translation Theory dates to the middle of the 20th century and usually associates with the names of A. V. Fedorov and Ya. I. Retsker. Since the 70s, the linguistic perspective has been developed and grown more detailed and comprehensive in the works of scholars like V.N. Komissarov, A.D. Şveytser, and L.S. Barhudarov. This research is based on Vilen Naumovic Komissarov's concept, classification, and hierarchy of the translation norm(s), presented in his book *Translation Theory: The Linguistic Perspective* (1990). In this study, the structures and definitions of the translation norm by Komissarov (1990), Nord (1991), Chesterman (1993), and Toury (1995) were compared to establish the major differences and similarities. The sociocultural nature of the concept is a fact accepted by all theorists. However, while the Western school's approach to the concept of norm and the translation is, in general, more cultural and historical, Komissarov's norm framework is to a certain extent more language-oriented. The principal difference takes place on the translation-norm-equivalence axis.

Keywords: Translation norm, equivalence, Komissarov, Toury, Chesterman, Nord

* Anadolu Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü. ndenissova@anadolu.edu.tr. Orcid: 0000-0003-4276-7392
Gönderim tarihi: 8.10.2022 Kabul tarihi: 4.1.2023

GİRİŞ

Sovyet Birliğinde kuramsal çeviri çalışmalarının "Dünya Edebiyatı"[1] yayınevinin etkinlikleriyle başladığı söylenebilir. Çetin politik, ekonomik ve sosyokültürel koşullarda temellerini kurmaya çalışan genç Sovyet ülkesinin başlıca odak noktalarından biri, rejimin ideolojisini kitlelere yaymanın ve "yeni Sovyet insanını" yetiştirmenin en etkin aracı olan eğitimdi. Kısa sürede kurulup çok geniş kitleleri kapsaması hedeflenen yeni eğitim sisteminin nitelikli kitap koleksiyonuna gereksinimi vardı; Maksim Gorki'nin girişimi bu gereksinime yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

1918-1919 yılında Gorki'nin yönetiminde kurulan "Dünya Edebiyatı" yayınevinin amacı dünya yazınının kanonik yapıtlarının yeni ya da gözden geçirilmiş çevirilerini planlı ve kontrollü bir düzen içinde hazırlayıp okurla buluşturmaktı (Vinogradov, 2001, s. 3-5; Baer 2006, 2015; Rundle vd. 2022). Yoğun çeviri etkinliği doğal olarak kuramsal çalışmaları da tetiklemiş, kuram ve uygulama birbirini besleyen ve yönlendiren iki alan olarak gelişmesini sürdürmüştür. Örneğin, aynı yayınevi tarafından 1919 yılında yayımlanan "Yazınsal Çeviri İlkeleri"[2] broşürü aslında Sovyetlerin kültürel dizgesinde o dönemde geçerli olan, doğru bulunan, beklenen çeviri stratejisi için bir kılavuz niteliğindeydi.

Bu ilk dönem yazıları daha çok birer makale ya da deneme uzunluğundaydı; lisans seviyesinde ders notları ya da monografi biçimindeki öncü çalışmalar Andrey Benediktoviç Fedorov (1906 – 1997) ve Yakov İosifoviç Retsker (1897 – 1984) isimleriyle bağdaştırılır. Retsker'e göre (2007, s.6) dilbilimsel çeviri kuramının temelleri Fedorov tarafından 1930'lu yıllarda atılmıştır. Moskova Edebiyat Enstitüsünde çeviri kuramı üzerine ders veren Fedorov konuyla ilgili görüşlerini ilk olarak "Yazınsal Çeviri Üzerine"[3] (1941) başlıklı kitabında yayımlamıştı.[4]

1950 yılında Moskova'da yayımlanan "Çeviri Eğitiminde Kuram ve Yöntem Sorunları"[5] derlemesinde Retsker'in "Düzenli çeviri işlemleri üzerine"[6] başlıklı makalesi yer almıştır. Fedorov'un çalışmalarının yanı sıra bu makale de bazı ikincil çizgileriyle sonraki yıllarda eleştirilere konu olsa da (Komissarov, 2002, s. 9-24) temel tespitleriyle dilbilimsel çeviri ekolünün kurucu belgelerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Bu metinlerde belirginlik kazanan görüş, çeviri araştırmalarının dilbilimsel temeline ilişkindi. Araştırmacılara göre çeşitli çeviri sorunlarını çözmenin yolu kaynak ve erek metinsel yapıların karşılaştırılmalı dilbilimsel analizinden başlar. Bu analiz farklı çeviri türlerinin özgün niteliklerini belirlemeye olanak tanıyarak gereksinime ve metin türüne özel çeviri yöntem ve

---

[1] *Всемирная литература* (Vsemirnaya literatura). Orijinal isimler ve yaklaşık okunuşları dipnot olarak verilecektir. Aksi belirtilmedikçe İngilizce ve Rusçadan yapılan bütün çeviriler makale yazarına aittir.

[2] *Принципы художественного перевода* (Printsıpı hudojestvennogo perevoda).

[3] *О художественном переводе* (O hudojestvennom perevode).

[4] Fedorov'a göre çeviribilim alanını ileriye götürmenin başlıca koşulu, sağlam dilbilimsel temelinden güç alarak kuram ve uygulamayı sentezlemektir. Dilbilimsel çeviri kuramının temelini atan bu anlayış Fedorov'un 1953 yılında yayımlanan "Çeviri Kuramına Giriş"(*Введение в теорию перевода*/Vvedeniye v teoriyu perevoda) kitabında ve sonraki dönemde onun gözden geçirilmiş ikinci (1958) ve "Genel Çeviri Kuramının Temelleri. Dilbilimsel Yaklaşım" (*Основы общей теории перевода*/Osnovı obşçey teorii perevoda) başlığıyla basılan üçüncü (1968) baskısında son haline kavuşmuştur.

[5] *Вопросы теории и методики учебного перевода* (Voprosı teorii i metodiki uçebnogo perevoda).

[6] *О закономерных соответствиях при переводе на родной язык* (O zakonomernıh sootvetstviyah pri perevode na rodnoy yazık).

tekniklerinin geliştirilmesiyle sonuçlanır.

Bu görüşün eleştirmenlerine göre dilbilim temelli yaklaşım yazınsal çeviri için de çevirmen için de yaratıcılık iddiasının ve dolayısıyla saygınlığın yitirilmesi demekti. Çeviri süreci, dilbilimsel çözümleme sonucunda tespit edilen ögeler için uygun karşılıklar bulma işlemine indirgenmiş, bu da bir biçimcilik ve kuralcılık tehlikesi olarak algılanmıştır. Alternatif olarak kaynak metnin imgelerinin aktarımına odaklanmak, yazarın yarattığı kurgusal dünyayı, onun gizil anlamlarını ve niyetlerini kavramak önerilmiş, çevirmenin sanatsal içgüdüsü, yazınsal yeteneği, estetik zevki gibi unsurların önemi vurgulanmıştır. Bu ikinci yaklaşım öncelikle İvan Aleksandroviç Kaşkin'in (1899-1963) adıyla ilişkilendirilmiş ve "gerçekçi" ya da yazınbilimsel çeviri kuramı olarak literatüre geçmiştir.

Kitabında bu iki ekol arasında süren tartışmaya özel bir yer ayıran Retsker, Kaşkin'in "gerçekçi" çeviri kuramındaki temel çelişkiye işaret eder (2007, s. 6-7). Çözümleme aşamasında his ve içgüdü yardımıyla metnin ötesine geçmek ve onu tüm yan ve gizil anlamlarıyla kavramak gerektiğini söyleyen Kaşkin aktarım aşamasına geçildiğinde, bu aktarımın eşdeğer dilsel araçlarla yapılması gerektiğini kabul eder. Bu kuramın dayandığı yazınbilimsel temel, hiç kuşkusuz, yazın çevirisi için vazgeçilmezdir ancak uygun dilsel araçların seçimini belirlemek için tek başına yeterli değildir. Kuralcılık eleştirilerine gelince: Retsker'e göre Fedorov'un kuramında kuralcı olan yalnızca çeviri öncesinde yapılan analiz ve sentez aşamalarıdır.

Böylelikle 1950'li yıllarda ve 1960'ların başında kuramsal çalışmalar bu iki koldan paralel hareketle, uzmanlık alanına bağlı olarak yürütülmüştür. Yazınsal çeviri ve çeviri eleştirisi daha çok yazınbilimsel, teknik çeviri ve çeviri öncesi metin çözümlemesi daha çok dilbilimsel yönteme yakın durmuştur. Ancak çevrilecek metinlerin ve dolayısıyla çözülecek sorunların geniş hacmi ve çeşitliliği tek taraflı yaklaşımın yetersizliğini kısa sürede gözler önüne sermiştir. Genel bir çeviri kuramını sentezleme gereksinimi kaçınılmaz hale gelmiştir. Yazın çevirisi alanında salt yazınbilimsel ya da salt dilbilimsel yaklaşımda ısrar etmenin bilime aykırı, yapıcı olmayan bir tutum olacağı gerçeği giderek daha açık hale gelmiştir.

Bu tartışmalar devam ederken iki ekolün temsilcilerini bir araya getiren "Çeviri Kuramı ve Eleştirisi"[7] (1962) başlıklı makale derlemesi yayımlanmıştır. Dönemin önde gelen dilbilimcilerinden B. A. Larin "Görevlerimiz"[8] adını verdiği yazısında öncelikle yazın çevirisinden söz ederek çeviri kuramını dilbilimi ve yazınbilimi birleştiren iki ayaklı temel üzerine inşa etme gereksinimini vurgulamıştır: "Her çeviri, metnin dilbilimsel analiziyle başlamalı [...] ve yazınsal yaratıcılıkla sona ermelidir. Bu aksiyom da artık tartışma dışı bırakılmalı. Çeviri kuramının geniş alanında yazınbilimciler için de dilbilimciler için de çok sayıda görev bulunur." (aktaran Fedorov, 2002, s. 125). Zayıf yankıları 70'li yıllara kadar zaman zaman duyulsa da dilbilimsel ve yazınbilimsel çeviri yaklaşımları arasındaki bu tartışma böylelikle sona ermiştir.

Fedorov'un ve Retsker'in temellerini attığı dilbilimsel çeviri yaklaşımı sonraki yıllarda V.N. Komissarov, A.D. Şveytser, L.S. Barhudarov, L.K. Latışev ve A.L. Semenov gibi araştırmacıların çalışmalarında kullanılmış ve geliştirilmiştir. Kimi zaman işlevsel (Şveytser, Latışev & Semyonov),

[7] *Теория и критика перевода* (Teoriya i kritika perevoda).
[8] *Наши задачи* (Naşi zadaçi).

kimi zaman göstergebilimsel (Barhudarov) doğrultuda gelişen dilbilimsel yaklaşım Vilen Naumoviç Komissarov'un (1924-2005) çalışmalarında birçok önemli ve özgün katkılara dönüşmüştür.

1924 yılında Yalta şehrinde dünyaya gelen Komissarov 1951 yılında Yabancı Diller Askeri Enstitüsü bünyesindeki İngilizce öğretmenliği bölümünden mezun olmuş ve aynı enstitünün bu kez çeviri bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır.[9] Bölüm başkanı Ya.İ. Retsker'di, V. Kuznetsov, A. Şveytser gibi bilimciler ise aynı bölümde görev almaktaydı. Bu canlı akademik ortamda doğan kuramsal çalışmalar disiplinin genelinde derin etkiler bırakmış, hatta ona nihai biçimini kazandırmıştır.

Ardıl ve eşzamanlı sözlü çeviri, yazılı (ve yazınsal) çeviri, çeviri öğretmenliği, çeviri kuramı gibi alanlarda emek vermiş olan Komissarov kitap ve makale formatında yüzden fazla yayın yapmıştır. Halen Rusya'da yüksek eğitim kurumlarında ders kitabı olarak kullanılan çalışmaları eski ve yeni nesil çevirmenleri tarafından iyi bilinmektedir. Vilen Komissarov alan literatürüne çeviri normlarının sınıflandırılması, çeviri eşdeğerliği tipolojisi, çeviri modelleri ve çeviri işlemleri gibi birçok somut ve özgün katkı sağlamıştır.

AMAÇ VE YÖNTEM

Spesifik olarak Komissarov'un ve genel olarak Rus çeviri kuramcılarının çalışmaları gerek ülkemizde gerekse dünyada Batılı (Avrupalı ve Amerikalı) kuramcıların çalışmalarına göre daha az bilinmektedir. Bu ise eksik, boşluklu ve tek taraflı bir bilgi birikimiyle ve bakış açısıyla sonuçlanabilir. Bu bağlamda ülkemizde son yıllarda konuyla ilgili çalışmaların yapılmış olması hiç kuşkusuz olumlu bir gelişmedir (Bkz. Kozan, 2017; Kozan 2019; Yıldız 2017).

Bu çalışma, çeviri kuramının merkezi kavramlarından biri olan norm kavramı üzerine yürütülmüş ve karşılaştırmalı çözümleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma dilbilimsel çeviri kuramı ekolünün temsilcisi olan Komissarov'un (1990) ve bu alanda daha iyi bilinen, işlevsel ve betimleyici çeviri yaklaşımlarının temsilcileri olan Nord (1991), Chesterman (1993) ve Toury'nin (1995) norm kavramı üzerine yazılmış çalışmalarını kapsar. Çalışmanın genel amacı, Batı ekolünün ve Rus ekolünün çeviri normuna olan bakışındaki temel benzerliklerini ve farklılıklarını tespit etmektir. Spesifik amaçlar ise "normun" nasıl tanımlandığını, nasıl sınıflandırıldığını ve sınıflar arasında ne tür hiyerarşik yapının bulunduğunu saptamak ve genel amaç çerçevesinde karşılaştırmaktır. Araştırma sürecinde Batı ve Rus kültürel dizgesinde ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edildiği olgusu önem kazanmış ve özel ilgi gerektirmiştir. Bu amaçlar ve etkenler sonucunda bu makalenin yapısı şöyle şekillenmiştir: İlk bölümde Batı ve Rus kültürel dizgesinde ne tür metinlerin çeviri olarak adlandırıldığı konusunda bulgular derlenmiş, ara sonuçlar sunulmuştur. İkinci bölümde "çeviri normu" kavramının nasıl tanımlandığı, kökenlerini nereden aldığı incelenmiş, ara sonuçlar sunulmuştur. Üçüncü bölümde Komissarov'un çeviri normları sınıflandırılması ve hiyerarşisi anlatılmıştır. Dördüncü bölümde ise yukarıda belirtilen kuramcıların norm sınıflandırılması ve hiyerarşisi karşılaştırılmış, bulgular ve aynı şekilde ara

[9] Bkz. Yermoloviç, 2010: http://yermolovich.ru/index/0-51. (erişim 01.10.2022)

sonuçlar sunulmuştur. Sonuç bölümünde ise ara sonuçların temelinde ve genel amaç doğrultusunda genel yoruma varılmaya çalışılmıştır.

ÇEVİRİ TANIMI

Hem Rus hem Batı geleneği "norm" kavramı için belli tanımlar ve sınıflandırmalar geliştirmiştir. Karşılaştırma yapıldığında bu tanım ve sınıflandırmaların bazı noktalarda örtüştüğü, çeviri sürecinin benzer ögelerine dikkat ettiği görülür. Bu tespit ise genel bir benzerliğin var olduğu yönünde bir izlenimin oluşmasına yol açabilir. Böyle bir izlenim tam anlamıyla doğru olmayacaktır; çevirinin ne olduğuna, daha net ifadeyle ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edileceğine ilişkin görüşe bakıldığında bu iki geleneğin birbirinden oldukça farklı olduğu anlaşılır. "Norm" tanımını ve sınıflandırmasını bu daha geniş ve genel çerçeveye yerleştirilerek incelemek, sonuçlara varılırken bu gerçeği göz önünde bulundurmak önemlidir.

Toury (1995), alıcı dizgenin çeviri olarak kabul ettiği her metnin çeviri olarak değerlendirilebileceğini, akademik araştırmaya bu vasfıyla dâhil edilebileceğini öne sürmüş, sözde çeviri (*fictitious translation, assumed translations, pseudotranslation*) olgusunu araştırma alanına tanıtmıştı (Toury, 1995, s. 46). Sözde çeviri için verdiği tanım ise şu şekildedir: "…çeviri olarak sunulmuş, diğer dillerde ilgili kaynak metinleri hiçbir zaman var olmamış olan – ve böylece 'dönüşüm işlemleri' ve çeviri ilişkileri de var olmayan – metinlerdir." (a.g.e., s. 40).

Bu kapsayıcı yaklaşım "sözde çeviri" örneklerinin incelenmesi için olanak sağlamış, daha farklı koşullarda gölgede kalabilecek metinleri gün ışığına çıkarmıştır (Bkz. Bengi 1990; Tahir Gürçağlar 2008; Alimen 2022). Bu da alıcı yazınsal ve kültürel dizgenin, ilgili tarihsel ve toplumsal koşulların daha iyi anlaşılmasıyla sonuçlanmıştır.

Chesterman ise "Bir metni çeviri olarak adlandırma hakkına sahip olan kim?" sorusunu sorar ve çevirmenle çeviri okuru diye yanıt verir (1993, s. 2-3). Ona göre bir metni çeviri olarak adlandırmamız için bir çevirmenin ("dürüst", a.g.y.) iddiası ve belli bir alıcı kitlesinin kabulü yeterli bir gerekçedir. Ancak bu "Bir metnin hakkıyla çeviri olarak adlandırılması için öncesinde bir çeşit mitolojik "mükemmel eşdeğerliğin" (hatta "yeterli eşdeğerliğin") var olması gerektiği anlamına gelmez." (a.g.e., s. 3). Nitelikli ya da değil, bütün çeviriler çeviridir. Chesterman bu noktada salt betimleyici yaklaşımın eksik kaldığına, iyi çeviriyi kötü çeviriden ayırmak için bir ölçme değerlendirme aracına gereksinim duyulduğuna dikkat çeker ve bu noktadan hareketle norm sınıflandırmasını kurar.

Nord (1991, s. 94) ise bağlılık (loyalty) ilkesini Skopos'un kuramsal çerçevesine ekleyerek çevirmenin çeviri sürecindeki sorumluluğunu vurgular. Çeviri sürecini başlatan kişi (initiator) ve çevirinin alıcısı (okuru) erek metni birtakım beklentilerle karşılar ancak ne biri ne de diğeri söz konusu erek metnin bu beklentilere gerçekten yanıt verip vermediğini anlayabilir. Böylece iki taraf da çevirmene, işini dürüstçe yaptığına güvenmek durumunda kalır. Etik bir ilke olan "bağlılık" ilkesi çevirmenin bu iki kutba, dizgeye, topluluğa karşı sorumlu olmasıyla ilgilidir (Bkz. ayrıca Chesterman 1993, s. 8, *the accountability norm*).[10]

[10] Burada, H. Vermeer'in Skopos'la, çevirmenin sorumluluğuyla ve etik bir eylem olarak çeviriyle ilgili söylediklerini hatırlatmak yerinde olacaktır: "Çevirmen, erek metnin, amaçladığı alıcılar tarafından uygun biçimde anlaşılması için

Çevirmene güvenmek durumunda olan okur imgesi Vilen Komissarov'un ve aynı ekolünün diğer temsilcilerin çalışmalarında da karşımıza çıkar. Örneğin, Latışev & Semyonov (2003, s. 23) bu durumu şu sözlerle betimler: "Bütün kuramsal tartışmalardan ve teknik sorunlardan uzak olan sıradan okur tüm içtenliğiyle ve haklı gerekçelerle elinde tuttuğu çevirinin kaynak metnin birebir aktarımı, onun erek dilde yazılmış hali olduğuna inanır."

Komissarov, çevirmenin yabancı dil bilen bir kişi olarak aslında bireysel anlamda çeviriye gereksinim duymadığını, çeviriyi bir sipariş / talep üzerine yaptığını vurgular. Bu talebi yerine getirirken çevirmenden ve çeviriden "görünmez" olması beklenir: "Çeviri metni orijinal metnin yazarına atfedilir ve alıntı yapılırken, doğrudan yazarın sözlerinden alıntı yapılıyormuş gibi davranılır." (1980, s. 31). Görünmezlik dışında çevirinin alıcı (okur) tarafından kaynak metinle aynı şekilde alımlanması, okur üzerinde aynı etki bırakılması da beklenir.

Özellikle Toury'nin yaklaşımına bakıldığında Rus dilbilimsel çeviri ekolü genel olarak ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edileceği konusunda daha katı bir görüş sergiler. Sovyet çeviribilimciler için çeviri tanımı Leipzig ekolü temsilcisi Otto Kade'nin *Sprachmittlung* (dilsel aracılık) kavramı temelinde kurulmuştur (Şveytser 1988, s. 8; Kade 1980, aktaran Latışev & Semyonov 2003, s. 7). Dilsel aracılık çatısı altında iki dil arasında iletişimi sağlamak amacıyla oluşturulan çeşitli metinler toplanır: Örneğin, tanıtım amaçlı kısa özetler, okur kitlesinin yaşına ya da dil seviyesine göre hazırlanmış uyarlamalar, vb. Latışev & Semyonov kitaplarında "adeta çeviri"[11] terimini kullanır (2003, s. 22); yazarlar, yine Kade'nin çalışmalarından yola çıkarak, uç noktasında dilbilgisi kılavuzuna dönüşebilen sözcüğü sözcüğüne çeviri örneklerini ve – yine aşırıya vardığında – esinlenme örneklerini sunan fazlasıyla serbest çeviri örneklerini bu tanımın kapsamında değerlendirir. Tüm bu metinler çeviri unsuru içerse de çeviri olarak adlandırılamaz; gerçek anlamda çeviriyi onlardan ayıran başlıca özelliği eşdeğerlik ilişkisidir. Eşdeğerlik ise bir kaynak metnin gerçek ve somut varlığını öngörür.

Özetle, Rus dilbilimsel çeviri ekolünde bir çeşit edimsel ve işlevsel eşdeğerlik, bir A metninin B metninin çevirisi olarak kabul edilmesinin önkoşuludur. Çeviri normunun tanımı ve sınıflandırılması bu genel anlayış çerçevesinde yapılır.

NORM TANIMI

Vilen Komissarov'un "Çeviri Kuramı: Dilbilimsel Açılar" (1990) başlıklı kitabının X. bölümü çeviri normları konusuna ayrılmıştır. Çeviri kalitesini değerlendirme sürecine katılan kişiler – bazen çevirmenin kendisi de – "doğru, gerçek, iyi, yeterli, eşdeğer" çevirinin birtakım toplumsal talep ve beklentilerine yanıt vermek zorunda olduğu varsayımından yola çıkar. Çeviri kalitesine yönelik toplumsal talep ve beklentilerin bütünlüğü, "çeviri normu" olarak adlandırılır. Çevirinin kalitesiyse onun bu norma olan uygunluğuyla ve bilinçli ya da rastlantısal sapmaların niteliği ve oranıyla belirlenir.

gerekli skopos'u belirlemekte hem özgürdür hem bu sorumluluğu taşır. […] Çeviri etik bir eylemdir." (Vermeer 2004, s. 265-266)

[11] Öneri terim. "Neredeyse çeviri" ya da "çeviri benzeri" gibi seçenekler de önerilebilir. Orijinali *Квазипереводы* (*quasitranslations*).

Toury de (1995, s. 57) benzer biçimde çeviri etkinliğinin sosyokültürel boyutunu vurgular: "[…] çevirmenlik her şeyden önce *toplumsal bir rol oynamak* anlamına gelir, bir diğer deyişle toplum tarafından – etkinliğe, uygulayıcılarına ve/veya son ürününe – tahsis edilen bir işlevi yerine getirmektir […]." Normlar, bir yandan söz konusu işlevi gerçekleştirmeye yönelik davranışların tutarlı ve sürdürülebilir olmasını sağlar, öte yandan çevirmene olası kısıtlamalar arasında manevra yapmasına imkân verir. Belli bir kültürel çevrede çevirmen olabilmenin önkoşulu ise bu normları öğrenmek ve benimsemektir.

Çeviri normunun toplumsal doğası düşüncesine Chesterman'ın çalışmasında da rastlanır (1993, s. 5). Chesterman'a göre normlar toplumsal fenomenlerdir ve toplumun ya da topluluğun üyelerinin kabulüyle doğrulanır, sürdürülür ve yaygınlaştırılır. İşlevi ise belli bir davranışı düzenlemek ve sapma oranını kontrol altında tutmaktır.

Komissarov'dan farklı olarak Chesterman (ayrıca Nord) normların "sorun çözmeye yönelik" bir uygulama olduğu tespitini paylaşır: "Ullman-Margalit bazı normların 'kimi etkileşim durumlarında ortaya çıkan sorunların çözümü' olduğunu söyler. […] Çeviri normları tam olarak bu türdendir. Onlar, aksi taktirde iletişimin olanaksız olacağı durumlarda bu iletişimi sağlamak için var." (Chesterman, 1993, s. 7)

Normun özünde toplumsal bir fenomen olup sorunu çözmeye yönelik bir uygulama olduğu düşüncesi Nord'un çalışmasında da mevcuttur. Toplumsal düzenlemeler alanında Nord yasalar, konvansiyonlar ve normlar olmak üzere üç farklı sınıftan söz eder. Yasalar bir çeşit kanun koyucu otorite tarafından geliştirilir, ihlali ise cezayla sonuçlanır. Normlar var olan yasalar çerçevesinde belli gruplar (topluluklar) tarafından sabitlenen ortak değer, tutum ve inanışlar bütünüdür. Norm ihlali (Nord burada "cenaze töreninde renkli kravat takmak" örneğini verir) resmi cezayla sonuçlanmaz ama topluluk üyeleri tarafından olumsuz değerlendirme ve kınanmayla karşılanabilir. Konvansiyonlar, son olarak, normların spesifik gerçekleşmeleridir ve belli bir sorunu çözme işlevini yerine getirir: "[…] konvansiyonlar, daha önceki deneyimlere bakarak koordinasyon sorunlarını çözmenin bir yoludur…"(1991, s. 96).

Görüldüğü gibi çeviri normunun özünde sosyokültürel bir olgu olduğu, toplum tarafından belirlendiği tespiti bütün kuramcıların ortak görüşüdür. Böylelikle ilk bölümde tespit edilen farklılığın ardından burada bir benzerlik söz konusudur.

KOMİSSAROV. NORM SINIFLANDIRILMASI VE HİYERARŞİSİ

Genel çeviri normu başlığı altında Komissarov beş alt sınıf belirler: (1) eşdeğerlik normu, (2) konvansiyonel norm, (3) türsel-biçemsel norm, (4) dil kullanım normu (Söz, *parole*), (5) edimsel norm.[12]

(1) Eşdeğerlik normu. Hatırlanacağı gibi erek metnin iletişimsel eşdeğerliği onu diğer dilsel aracılık türlerinden ayırmamıza ve çeviri olarak adlandırmamıza olanak verir. Dolayısıyla bu norm bütün erek metinler için aynı ve değişmez değildir, diğer etken ve normlarıyla birlikte ele

[12] Orijinal isimler ve İngilizce karşılıkları: Норма эквивалентности (the equivalence norm), конвенциональная норма (the conventional norm), жанрово-стилистическая норма (the genre-stylistic norm), норма речи (the speech norm), прагматическая норма (the pragmatic norm).

alınmalı. Çeviri için bu norm, bir yandan iki metin arasında sağlanabilecek en yüksek anlamsal yakınlık zorunluluğu anlamına gelir, öte yandan her spesifik durum için çeviri yeterliliği sağlayan diğer normlar tarafından kısıtlanır. Bu noktada farklı eşdeğerlik türlerinden (seviyelerinden) söz etmek zorunluluğu öne çıkar; her çeviri için eşdeğerlik türü kaynak ve erek dilsel birimler arasındaki ilişkilerle ve çeviri sürecine katılan diğer etkenlerle belirlenir. Bir erek metnin yeterliliği böylelikle norm – bağlam – eşdeğerlik ekseninde değerlendirilir.

Eşdeğerlik normu iki farklı biçimde ihlal edilebilir: mutlak ve göreceli olarak. Mutlak norm ihlalinde erek metin en düşük eşdeğerlik seviyesinde[13] bile olsa kaynak metnin anlamsal içeriğini aktaramaz ve yetersiz olarak kabul edilir. Göreceli norm ihlalinde çeviride gerçekleşmiş olan eşdeğerlik seviyesi gerçekte ulaşılabilecek olandan daha düşüktür. Bununla birlikte metinde gerçekleşmiş olan eşdeğerlik seviyesi amaçlanan dillerarası iletişimi sağladığı taktirde çeviri yeterli olarak kabul edilir.

(2) Konvansiyonel norm. Tarihsel süreçte sözcüğü sözcüğüne çeviri stratejisini (İncil çevirileri) ya da "serbest" çeviriyi (Fransa, XVII. yüzyıl, N.P. D'Ablancourt, Les belles infidèles) genel strateji olarak kabul eden ekoller olmuştur. O dönemde, o coğrafyada, o metin türünde çeviriye yönelik genel beklenti, genel sosyokültürel konvansiyon buydu. Çağdaş dönemde ise, Komissarov'a göre, bu konvansiyon şöyle tanımlanabilir: Kaynak metne olan azami benzerlik, gerek parça gerekse bütün olarak kaynak metnin yerine geçebilmesi.

(3) Türsel-biçemsel norm. Bu norm, alıcı dizgede ölçünlü olarak kabul edilmiş metin türleri tanımlarıyla ve özellikleriyle ilgilidir; çevirinin ana işlevini, stratejisini, yöntem ve tekniklerin seçimini ve eşdeğerlik seviyesi de dâhil olmak üzere birçok unsurunu belirler. Komissarov'un açıklamasına göre ucuz bir aşk romanının ve kanonik bir yazınsal yapıtın, bir opera librettosunun ve bir patentin çevirisinin değerlendirme ölçütleri farklı olmalı. Örneğin, yazın çevirisi için metnin estetik niteliği, teknik çeviri için terminolojinin doğru ve tutarlı kullanımı, reklam çevirisi için hedef kitle üzerindeki etkinliği birer kalite ölçütü olabilir.

(4) Dil kullanım normu.[14] Bu norm Dil/Söz karşıtlığına dayanır. Her metin bir Söz ürünüdür, dolayısıyla bağlı olduğu dil dizgesinin çok çeşitli kurallarına uyum göstermelidir. Bununla birlikte bu kuralların metnin genel işlevsel biçemine (functional style) göre esneklik, değişkenlik gösterdiğini unutulmamalı. Örneğin, mesleki jargonlar, bölge ağızları, argo gibi değişkeler, günlük konuşmalar, kültür yüklü ögeler çevirmen için kimi zaman büyük zorluklar oluşturur, alıcı dilde geçerli bir Söz ürünü oluşturmak için yenilikçi ve yaratıcı arayışlar gerektirir.

(5) Edimsel norm. Bu norm çevirinin edimsel etkisinin, geçerliliğinin sağlanması olarak tanımlanabilir ve aslında tam olarak bir norm sayılmaz çünkü kaynak metnin bir edimsel işlevi olmayabilir ya da böyle bir işlev erek dizgede sonradan eklenmiş olabilir. Bu son durumda edimsel norm bir üst-norm niteliğini kazanarak tüm diğer normları yönetebilir. Somut edimsel görevi yerine getiren bir metni oluşturmaya çalışan çevirmen azami eşdeğerlikten vazgeçebilir, kısmi çeviri yapabilir, metnin türünü değiştirebilir, kuraldışı bir kullanım yeğleyebilir, vs.

---

[13] Komissarov aynı kitapta çeviri eşdeğerliği anlayışını ve beş seviyeden oluşan sınıflandırmasını sunar. Kaynak odaklı-erek odaklı gibi ikili karşıtlığa dayanmayan bu sınıflandırma norm kavramıyla bir arada incelendiğinde daha bütünlüklü, tamamlanmış bir manzara sunacaktır.

[14] Öneri terim. *Söz* normu gibi seçenekler de değerlendirilmiştir.

Uygulamada bu norm kategorileri arasında bir çeşit hiyerarşi vardır. Çevirmen ve çeviri okuru öncelikli olarak metnin edimsel işlevini yerine getirip getirmediğine dikkat eder (böyle bir üst-amaç belirlendiyse). Edimsel üst-amacın olması az görülen bir olaydır, çoğu kez edimsel norm yeterli eşdeğerlik sağlama yoluyla yerine getirilmiş olur. Türsel-biçemsel norm metnin türüyle belirlenir, bu durumda çevirmenin uzmanlık alanına ve onun tüm metinsel bilgilerine hâkim olduğu varsayılır. Konvansiyonel norm belli bir dönem boyunca geçerliliğini korur ve genel çeviri stratejisini, ulaşılması amaçlanan eşdeğerlik düzeyini, kullanılan yöntem ve tekniklerini belirler. Nitekim eşdeğerlik normu bir anlamda nihai normdur ve tüm diğer normlar için temel oluşturur. Diğer çeviri normları arasında en çok ve en doğrudan çeviriyle ilgili olandır. Tümüyle dilsel etkenlerle belirlenir ve seviyesi neredeyse matematiksel bir kesinlikle ölçülebilir. KM ve EM arasındaki eşdeğerlik aynı zamanda çeviri kalitesinin ve çevirmen uzmanlığının en önemli ölçütüdür.

Komissarov'un açıklamalarından yola çıkarak bu hiyerarşik ilişki bir piramit olarak görselleştirilebilir (Bkz. Şekil 1). Hatırlanırsa birinci bölümde Batı ve Rus çeviri ekolleri arasındaki temel farkın eşdeğerliğe olan yaklaşımında olduğu tespit edilmiştir. "Eşdeğerlik" kavramının burada da öne çıkan, bütün yapıyı kapsayan ve yöneten bir kavram olduğu söylenebilir. Farklı normların tanımlarında bu kavramın üç noktada tekrar edilmesi dikkate değer görülmektedir: Metnin özellikle atanmış bir edimsel işlevi yoksa kaynak ve erek metinleri arasında bir çeşit eşdeğerlik ilişkisinin sağlanması yeterli olmaktadır. Ayrıca, çağdaş sosyokültürel konvansiyonun da çevirinin kaynak metne olan azami benzerlik olduğu vurgulanmıştır. Komissarov'a göre çağdaş Rus okur çevirinin kaynak metnin yerine geçebilen – bir diğer deyişle en düşük düzeyde bile olsa onun eşdeğeri olan – bir metin olmasını bekler. Böylece eşdeğerlik normunun dışında benzer kavramsal içerik edimsel ve konvansiyonel normların tanımlarında da yer alır. Bütüne bakıldığında bu nosyonun çeviri ve norm anlayışında özel önem taşıdığı, ön planda olduğu görülür.

Şekil 1.

Komissarov'un Çeviri Normlarının Hiyerarşisi

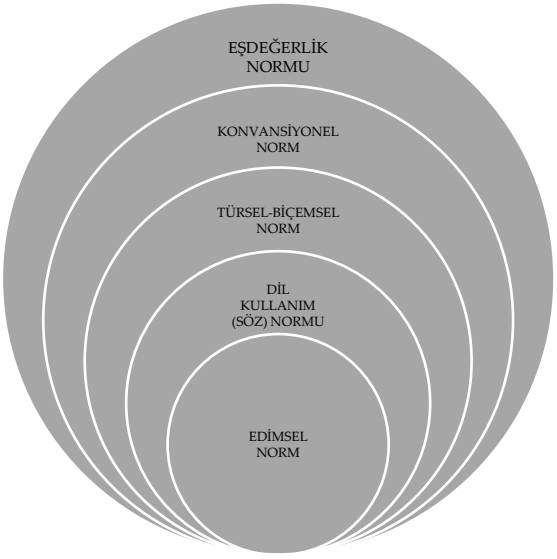

KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEME. BULGULAR VE YORUM

Chesterman iki büyük norm sınıfından söz eder: Üç alt sınıfa bölünen Uzmanlık Normları ve onları yöneten, bir anlamda "şemsiye norm" olan Beklenti Normları. Beklenti Normları, alıcı dizgedeki ilgili dönemde geçerli olan çeviri geleneğinin somut yansımasıdır (Bkz. Hermans, 1991). Karşılıklı (reciprocal) bir hareket içinde bulunan bu norm bir yandan okurların çeviriden olan beklentilerini hazırlar ve biçimlendirir, öte yandan ise bu beklentileriyle biçimlenir. Sözdizimsel, anlamsal, edimsel olarak daha spesifik alt sınıflara bölünebilir. Hesap verilebilirlik, iletişim ve ilişki olarak üç alt sınıfa ayrılan Uzmanlık Normlarından ilki etik, ikincisi toplumsal, sonuncusuysa dilseldir. Etik bir norm olan hesap verilebilirlik normu çeviride kaliteyi ve tutarlığı, çevirmenin yazara, işverene, okura karşı dürüst olmasını konu eder. İletişim normu yazar-işveren-okur arasındaki optimal iletişimin sağlanmasıyla ilgilidir. İlişki normu ise erek ve kaynak metinleri arasında uygun (adequate) ilişkilerin kurulmasına ilişkindir. Chesterman, eşdeğerliğin, onun türünün ve seviyesinin bu norm çerçevesinde tartışılabileceğini söyler.

Aynı şekilde alıcı dizgede belli bir dönem boyunca geçerli olan çeviri geleneğini merkeze alan Komissarov'un konvansiyonel çeviri normu, Chesterman'ın Beklenti Normuyla ortak zeminde buluşur. Ancak Chesterman'da bu norm zirve noktasında bulunarak bütün yapıyı yönlendirirken Komissarov'da gelenek, diğer normlarıyla birlikte eşdeğerlik normunun temelinde kurulur. Hatırlatmak gerekirse Komissarov'da (ve genel olarak Rus dilbilimsel çeviri kuramında) eşdeğerlik, "en fazla çeviriyle ilgili olan", "nihai" norm olarak tanımlanır. Günümüzde çeviri konvansiyonun "orijinale olan azami yakınlık" olduğunu belirtirken Komissarov aslında bu iki normun (eşdeğerlik ve konvansiyonel) kavramsal içeriğini neredeyse özdeşleştirir. Chesterman'da ise eşdeğerlik, Uzmanlık Normunun bir alt sınıfıdır. Komissarov'un ayrı birer norm olarak belirttiği Söz, tür, biçem, edim gibi boyutlar Chesterman'da yine Beklenti Normunun altında toplanır.

Nord (1991, s. 99-100) ise *düzenleyici* (regulative) ve *belirleyici* (constitutive) olmak üzere iki norm (konvansiyon) türünden söz eder. Belirleyici norm "…bir kültürel topluluğun *çeviri* olarak kabul ettiği…" şeyin ne olduğunu kapsar (örneğin, uyarlama ya da kısmi çeviriden farklı olarak). Böylelikle Nord'un Belirleyici çeviri normu Chesterman'ın Beklenti normuyla ve Komissarov'un Konvansiyonel normuyla aynı zemine yerleşir ve yukarıda konuya ilişkin yapılan tespitler burada da geçerlilik kazanır. Düzenleyici normlar ise "metin-altı" düzeye etki eder ve özel isimlerin, kültür-yüklü öğelerin, deyimlerin çevirisi gibi daha somut görevler karşısında benimsenen genel tutumu biçimlendirir. Hiyerarşi söz konusu olduğunda Nord da Chesterman'la benzer biçimde Belirleyici normu (örneğin, geçerli çeviri geleneğini) başat konuma getirir ve onun Düzenleyici normlarını, somut metinsel çeviri kararlarını yönettiğini dile getirir.

Toury'nin (1978, 1995) ülkemizde ve dünyada çokça bilinen ve üzerine çokça yazılan çeviri normları bir yapı olarak, bir bütün olarak sosyokültürel ve tarihsel çerçeve içinde sunulur. Çeviri sürecinin her aşamasını, erek metnin tamamını ya da herhangi bir kesitini (cilt, bölüm, paragraf, vd.) ilgilendiren bütün kararlar doğrudan ya da dolaylı olarak alıcı dizgede geçerli olan çeviri anlayışıyla belirlenir. Dolayısıyla burada da kültürel konvansiyon eşdeğerliğe göre üstün

konumda olduğu söylenebilir. Genel olarak Toury'nin norm ve eşdeğerlik kavramları arasındaki ilişki konusu bu çalışmada yapılmaya çalışılan karşılaştırmalı analiz bakımından önemlidir.

Toury'ye göre (1995, s. 60) gerçek erek metinlerde görülen eşdeğerliğin türü ve derecesi normlar tarafından belirlenir. Eşdeğerliği işlev ve ilişki (functional-relational) çerçevesinde anlayan kuramcı, bu soyut kavramın somut çevirilerde nasıl gerçekleştiğini anlamak için öncelikle çeviri normlarını incelemek gerektiğine vurgu yapar (a.g.e., s. 85-86). 80'li yıllarda bazı kuramcılar çeviri eşdeğerliği kavramını gereksiz, geçerliliğini kaybetmiş, geçmişte kalmış, hatta zararlı ve kısıtlayıcı bularak onu çeviri araştırmalarının dışında bırakılması gerektiğini iddia etmişti.[15] Toury bu kavramın yine de yararlı olabileceği düşüncesini dile getirir ancak bunun için çeviri eşdeğerliğini kuralcı nitelikli bir olgudan tarihsel nitelikli bir olguya dönüştürülmesi gerekir. Bu köklü dönüşümün yanı sıra onun tanım sınırlarını genişleterek belli koşullar çerçevesinde bir erek metinde gözlemlenen her türlü ilişkiyi (kaynak ve erek metin ya da metin kesiti arasında kurulan) kapsayacak hale getirilmesi de gerekir. Bu iki koşulun yerine getirilmesiyle eşdeğerlik genel olarak çeviri olgusunu, karar verme sürecini, çeviriye getirilen kısıtlamaları gibi çeviri sürecine ve ürününe ilişkin olayları daha iyi anlamamızı sağlayabilir. Bu çerçevenin dışında eşdeğerlik fazla önem taşımaz. Bu görüşlerin yanı sıra Toury norm ve eşdeğerlik kavramlarının geleceğiyle ilgili bir tahminini paylaşır: "Kapsamlı bir araştırma sonucunda biz normların da eşdeğerliğin de son tahlilde etkinlik ve ürün olarak çevirinin alıcı kültürde sahip olduğu konumla belirlendiği sonucuna varabiliriz." (1995, s. 60). Bir diğer ifadeyle sosyokültürel konvansiyonun burada da üstün ve belirleyici konumda olduğunu söylenebilir.

SONUÇ

Bu makalede "Batı ekolü" olarak adlandırılan ve Chesterman, Toury, Nord tarafından temsil edilen ekol ile Komissarov'un temsil ettiği "Rus ekolünün" çeviri normuna ilişkin görüşlerinin kesiştiği tek bir nokta tespit edilmiştir: Bütün kuramcılar çeviri normunun toplum tarafından şekillendiği konusunda hemfikir görünmektedir. Yukarıda verilen "toplumsal talep ve beklentilerin tümü" (Komissarov), "toplum tarafından […] tahsis edilen bir görevi yerine getirmektir" (Toury), "normlar toplumsal fenomenlerdir" (Chesterman) gibi tanımlar iki ekolü aynı noktada buluşturur. Ne var ki çeviri metnin onu başka iki dilli metin örneklerinden ayıran özgül niteliklerine ya da normların hiyerarşisine gelindiğinde bu iki görüş karşıt yönde hareket eder. Rus ekolü mutlak biçimde çeviriden bir çeşit eşdeğerliği beklerken Batı ekolü tanım itibariyle herhangi bir eşdeğerlik ilişkisini içermeyen sözde çeviri örneklerini de çeviri kapsamında değerlendirir. Normların hiyerarşik sıralanması da aynı karşıtlık sergiler: Chesterman'ın ve Nord'un çalışmalarında belli tarihsel dönemde geçerli olan sosyokültürel konvansiyon tüm yapıyı kapsayan ve yöneten bir "şemsiye kategori" iken eşdeğerlik bu yapının alt sınıflarından birinde yer alır. Komissarov'da ise, tam tersi, konvansiyonel norm da dahil olmak üzere tüm diğer norm kategorileri eşdeğerlik varsayımı üzerinde temellendirilir (metnin belli bir edimsel işlevi olmadığı durumlarda).

[15] Toury burada Hönig & Kußmaul 1982, Holz-Mänttäri 1984, Snell-Hornby 1988 gibi kaynakları örnek gösterir. Ayrıca bkz. Gentzler 1993, s. 202.

Genel bir değerlendirme yapıldığında Batı ekolünün çeviri normuna olan bakış açısının daha kültürel ve tarihsel olduğu, Rus ekolünün bakış açısının ise daha dilsel, dil odaklı olduğu söylenebilir. Ancak bu, Batı ekolünün dilsel-metinsel incelemeye önem vermediği anlamına gelmediği gibi Rus ekolünün sosyokültürel etkenlere önem vermediği anlamına gelmez. İki ekol arasındaki en belirgin ayırım çeviri eşdeğerliğine olan yaklaşımında ve son tahlilde ne tür metinlerin çeviri olarak kabul edildiği görüşünde saptanmıştır.

Bu bulgular Batı ve Rus toplumlarında okurun çeviriden beklentilerinin farklı olabileceğini göstermektedir. Ancak bu kapsamlı tespit, araştırmanın genel ve özel amaçlarını gerçekleştirmiş olmakla birlikte kesin sonuç olarak değerlendirilemez ve başka bir araştırmanın hipotezi olarak sınanmaya ihtiyaç duyar. Bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken en az iki önemli etken vardır: Yazınbilimsel çeviri kuramının görüşleri bu çalışmanın kapsamında incelenmemiştir; oysa bu yaklaşımın norm konusundaki görüşleri çok daha farklı bir perspektif sunabilir. Bir diğer etken ise eşdeğerlik olgusuna ilişkindir: Rus kuramsal dizgede bu denli önemsenen bu kavram ayrıca araştırılmalı ve norm kavramıyla bir arada yorumlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Alimen, Nilüfer (2022). Translational Adventure of *Mike Hammer* Series in Turkish: A Historical Analysis. *transLogos,* 5(1), 93-116. DOI: https://dx.doi.org/10.29228/transLogos.44.

Baer, Brian James (2006). Literary Translation and the Construction of a Soviet Intelligentsia. *The Massachusetts Review,* 47(3), 537–560.

Baer, Brian James (2015) *Translation and the Making of the Modern Russian Literature*. Londra, Bloomsbury Academic. 208 s.

Bengi, Işın (1990). Çeviribilim, Çeviri Kuramı ve Sözdeçeviriler. *Dilbilim Araştırmaları*, 107-117.

Chesterman, Andrew (1993). From 'Is' to 'Ought': Laws, Norms and Strategies in Translation Studies, *Target* 5(1), 1-20. DOI: 10.1075/target.5.1.02che.

Fedorov, A. (2002). *Osnovı obşçey teorii perevoda (lingvistiçeskiye problemı).* Moskova: Filologiya Tri. 416 s.

Gentzler, E. (1993). *Contemporary Translation Theories.* Londra & NY: Routledge. 232 s.

Hermans, Theo (1991). Translational Norms and Correct Translations. Kitty van Leuven-Zwart and Ton Naaijkens (Eds.) *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies* içinde (s. 155-169). Amsterdam — Atlanta, GA: Rodopi.

Komissarov, V. (1980). *Lingvistika perevoda.* Moskova: MO. 176 s.

Komissarov, V. (1990). *Teoriya Perevoda: lingvistiçeskiye aspektı.* Moskova: Vısşaya Şkola. 253 s.

Komissarov, V. (2002). *Lingvistiçeskoye perevodovedeniye v Rossii.* Moskova: ETS. 184 s.

Kozan, Olena (2017). Sovyet Döneminde Edebi Çeviri Kuramının Doğuşu. Ayla Kaşoğlu (Ed.), *Liderlerin Sovyeti. Devrimden Perestroykaya* içinde (s. 314-327). İstanbul: Çeviribilim.

Kozan, Olena (2019). Rusya'da dilbilimsel çeviri kuramı: Temel yaklaşımlar ve kavramlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 313-327. DOI: 10.29000/rumelide.580620.

Latışev, Lev, Semyonov, Arkadiy (2003). *Perevod: teoriya, praktika i metodika prepodavaniya*. Moskova: Akademia. 190 s.

Nord, Christiane (1991). Scopos, Loyalty, and Translational Conventions. *Target*, 3(1), 91-109. DOI 10.1075/target.3.1.06nor.

Retsker, Yakov (2007). *Teoriya perevoda i perevodçeskaya praktika.* Moskova: P. Valent (İlk yayın yılı 1974). 240 s.

Rundle, Christopher, Lange, Anne, Monticelli, Daniele (Eds.) (2022). *Translation Under Communism.* Palgrave Macmillan. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-79664-8.

Şveytser, Aleksandr (1988). *Teoriya perevoda. Status, problemı, aspektı.* Moskova: Nauka. 216 s.

Tahir-Gürçağlar, Şehnaz (2008). Sherlock Holmes in the Interculture: Pseudotranslation and Anonymity in Turkish Literature. Antony Pym, Miriam Shlesinger, Daniel Simeoni (Eds.) *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury* içinde (s. 133–151). Amsterdam: John Benjamins.

Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond.* John Benjamins. 311 s.

Vermeer, Hans J. (2004). Çevirinin Doğası – Bir Özet. (Ş. Bahadır & D. Dizdar, Çev.) *Çeviri Seçkisi 2, Başkasının Bakışı* içinde (s. 255-267).

Vinogradov, Venedikt (2001). *Vvedeniye v Perevodovedeniye. Obşçiye i Leksiçeskiye Voprosı.* Moskova: RAO, 224 s.

Yermoloviç, Dmitriy (2004). *Vilen Naumoviç Komissarov i sovremennoye perevodovedeniye*. http://yermolovich.ru/index/0-51. (erişim 01.10.2022)

Yıldız, Reşat (2017). *A.S. Puşkin'in "Maça Kızı'' Adlı Eseri Üzerinden Rusçadan Türkçeye Çeviride Transformasyon Teorisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

R

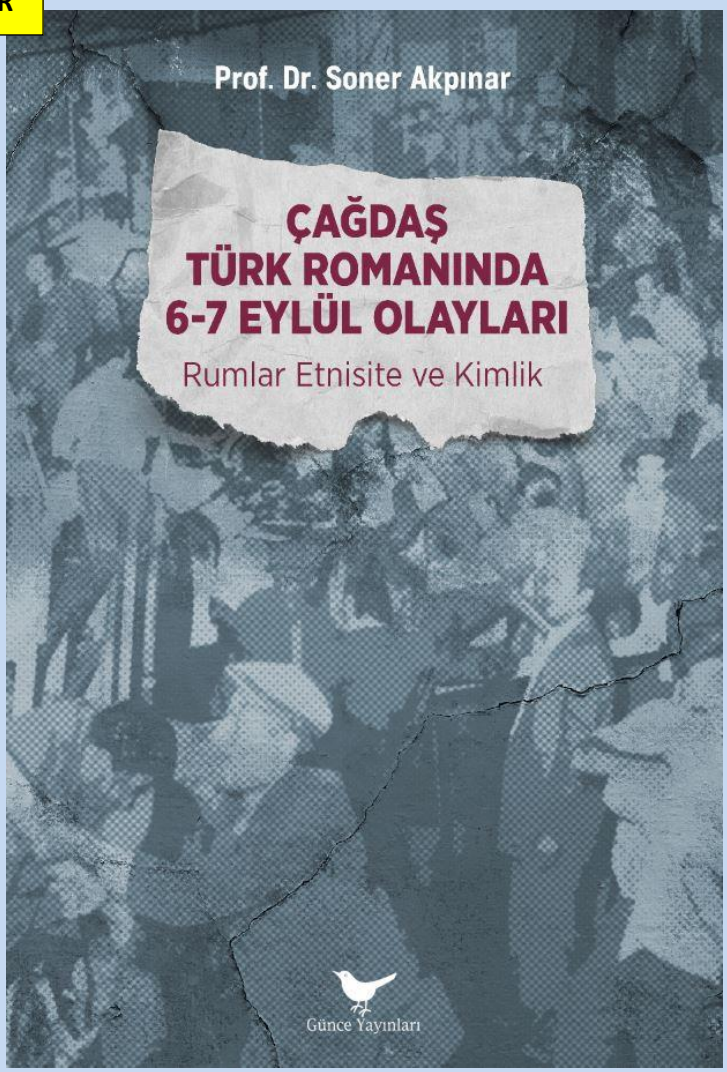
Prof. Dr. Soner Akpınar
ÇAĞDAŞ TÜRK ROMANINDA 6-7 EYLÜL OLAYLARI
Rumlar Etnisite ve Kimlik
Günce Yayınları

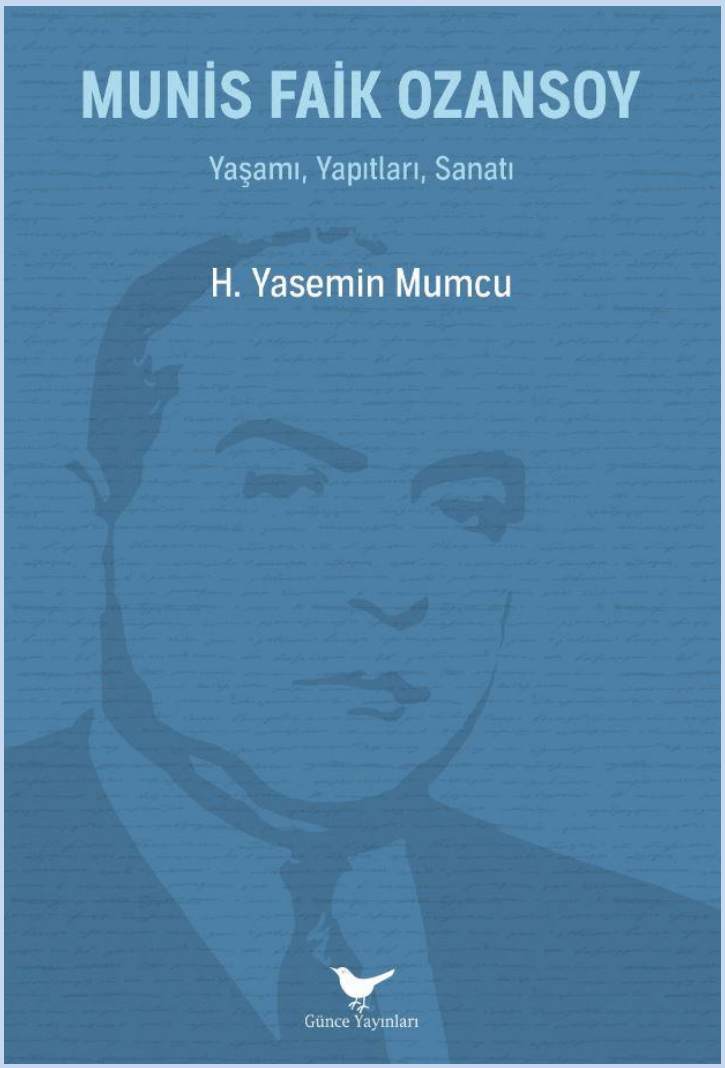
MUNİS FAİK OZANSOY
Yaşamı, Yapıtları, Sanatı
H. Yasemin Mumcu
Günce Yayınları

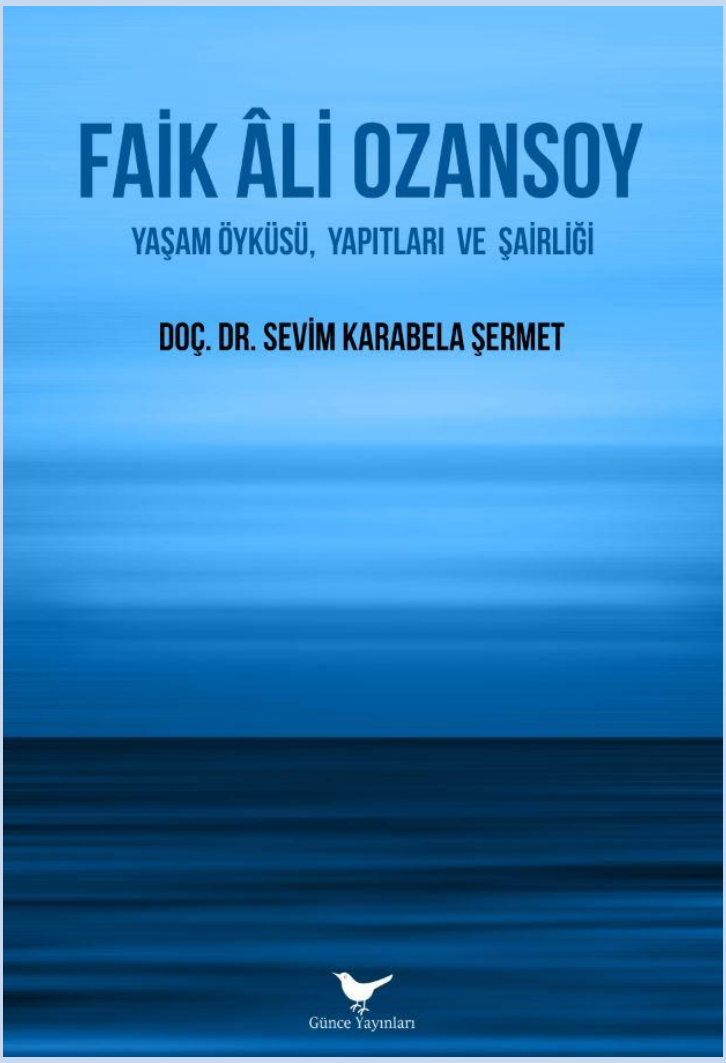
FAİK ÂLİ OZANSOY
YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAİRLİĞİ
DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET
Günce Yayınları

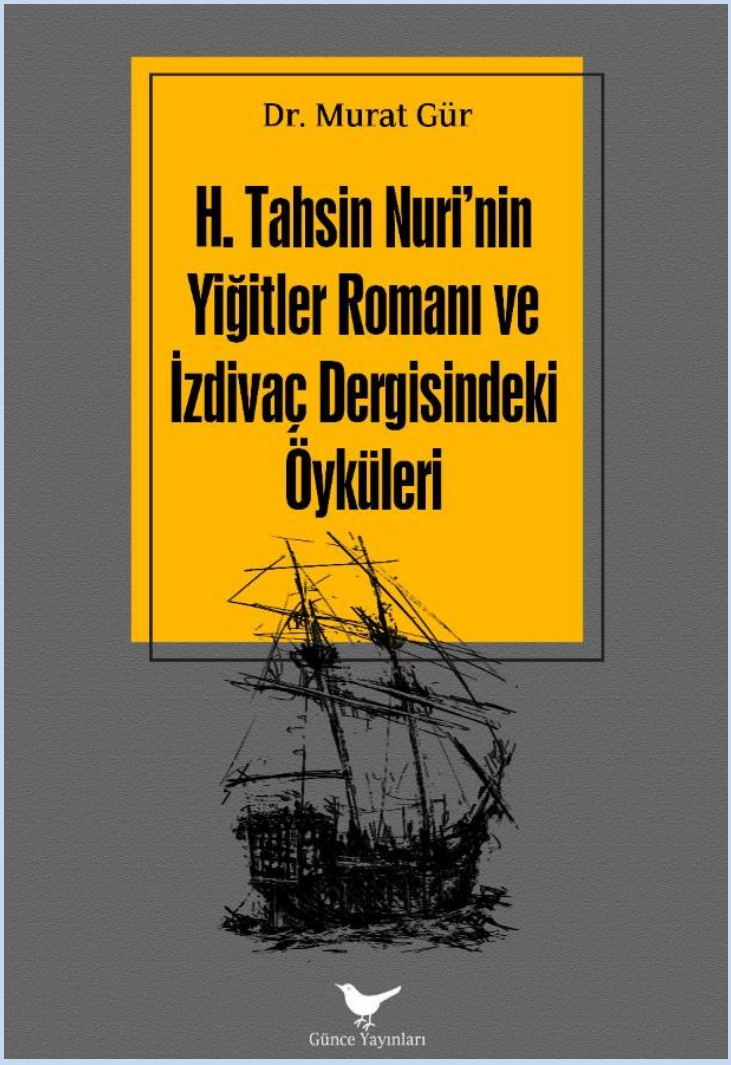
Dr. Murat Gür
H. Tahsin Nuri'nin Yiğitler Romanı ve İzdivaç Dergisindeki Öyküleri
Günce Yayınları